

Јелена Г. МИЛИНКОВИЋ*
Институт за књижевност и уметност
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 7. 10. 2024.
Прихваћен: 27. 2. 2025.

ПРВИ БРОЈ КЊИЖЕВНОГ ЧАСОПИСА КАО (ЊЕГОВ) МАНИФЕСТ

У излагању се полази од претпоставке да је први број часописа значајан за успостављање поетичког правца његове уредничке политике. Када је реч о књижевним часописима, поред уредничких стратегија и општих интересовања часописа, првим бројем се сугерише и поетички концепт који ће конкретним периодиком бити обликован или пак промовисан. Како су часописи стожерни чиниоци књижевног живота, њихова улога у поетичким уобличавањима, променама, али и полемикама, незаобилазна је у готово свим (књижевно)историјским епохама, а ова улога постаје сложенија у годинама „оптерећеним” друштвено-политичко-економским променама. Тада књижевни часописи искорачују из своје примарне функције у области естетике и уметности и постају друштвени чиниоци. На примеру три часописа *Књижевни Југ* (1918–1919), *Дан* (1919–1920) и *Мисао* (1919–1937), чије покретање је директно везано за крај Првог светског рата и који су смештени на почетак међуратне епохе и златног доба периодике, али и на почетак нових (авангардних) међуратних поетика, показашу да ли су и колико њихови први бројеви, уједно и њихови манифести, али и манифести књижевних покрета и праваца који ће се обликовати током друге деценије 20. века.

Кључне речи: *Књижевни Југ* (1918–1919), *Дан* (1919–1920), *Мисао* (1919–1937), први број часописа, манифест, комуникацијски текст.

Три књижевна часописа који су предмет анализе у овој студији, *Књижевни Југ* (Загреб, 1918–1919), *Дан* (Београд – Нови Сад, 1919–1920) и *Мисао* (Београд, 1919–1937), специфични су јер делују на два плана: књижевном и друштвено-политичком. Часописи су (до половине 20. века) били стожерни чиниоци књижевног живота. Њихова улога у поетичким уобличавањима, променама и полемикама, незаобилазна је у готово свим (књижевно)историјским епохама, а ова позиција постаје сложенија у годинама „оп-

* jelmlinkovic@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-1792-7799>

терећеним” различитим друштвеним променама. Тада књижевни часописи искорачују из своје примарне функције и постају и опште-друштвени чиниоци. Оваква њихова позиција опредељена је конкретним околностима у којима се часописи оснивају, а затим и делују. *Књижевни Југ, Дан и Мисао* покрећу се у сложеном историјском тренутку, односно на крају Првог светског рата. Ова околност је на локалном нивоу усложњена и променом државног и друштвено-политичког окружења, односно формирањем Краљевине СХС (Југославије). Формирање нове државе био је резултат дуготрајних тежњи за јужнословенским уједињењем, за окупљањем словенског Југа „под једну заставу”, што ће пресудно обележити ове часописе, који настају и делују у културном пољу које је знатно измењено у односу на окружења пре 1918. године. По први пут унутар исте државе налазе се области које карактерише посве различит историјски и културни контекст (на пример: Војводина и остатак Србије, Хрватска и Словенија наспрам Босне и Херцеговине и Македоније и друге могуће паралеле по различитостима). Ови часописи настоје да ангажују целокупни југословенски простор и да се баве темама значајним за све делове земље, као и да окупе што шири и разноврснији круг сарадника како би подржали, уобличио и експлицирали идеју о јединству унутар новоформираног југословенског окружења. Такође, за контекстуализацију ових часописа важно је што се налазе на почетку једне изузетно значајне епохе за уметност, књижевност и уопште културу, која је уједно и епоха тзв. златног доба периодике. Такође, реч је о последњим деценијама у историји културе када су часописи главни/доминатни, а неретко и једини медиј. Све то утиче на њихов значај у културном пољу новоформиране државе, те на снагу (симболичких) порука и идеја које су упућивали јавности.

Први број часописа открива његове уредничке стратегије и опште интересовање, али сугерише и поетички концепт који ће конкретним периодиком бити обликован или пак промовисан. Први број може да буде добар индикатор поетичких координата унутар којих ће се часопис кретати, што је врло изражено код авангардних часописа који често садрже и класичне манифесте и који често наступају из позиције групе. Веза између оцртаних поетичких линија у првом броју и садржаја осталих бројева израженија је код кратковечних часописа него код оних који су излазили у дужем периоду. У том смислу, веза између првих бројева *Књижевној Југа* и *Дана* са преосталим њиховим свескама јаснија је и израженија пошто су ово часописи који су излазили непуне две године и имали су конкретнију мисију. У случају часописа *Мисао* ова веза је сложенија с обзиром на његово скоро дводеценијско постојање, те на уредничке и редакцијске промене, као и на измене уредничких постулата и стратегија, те на различите друштвено-политичке околности.

Први број не мора да садржи текст који можемо да одредимо као програмски или као манифест да би указао на поетику часописа. Постоје одређени уреднички гестови који могу да буду израженијег манифестног карактера, те да сведоче о политикама уређивања. Знаковит пример за то је често истицан први број *Српског књижевног гласника*. Бројни историчари књижевности акцентују чињеницу да је у првом броју СКГ-а (1. фебруар 1901.

године) као први (књижевни) прилог штампана *Поварета* Симе Матавуља, што је био прецизан гест који је требало да означи модернистичко и модернизацијско усмерење овог часописа, те раскид са реалистичким поетичким моделом. Уз то, тек као трећи прилог, после два књижевна, објављен је текст уредника Богдана Поповића који се може сматрати програмским, „Књижевни листови”¹, а као последњи прилог броја, као својеврсни апендикс, дато је редакцијско саопштење о оснивању *Српског књижевног гласника*. Уз *Поварету*, ова два текста прецизно артикулишу мисију тада основаног СКГ-а. Такође, насловна страна (првог броја) овог часописа је прилично сведеног изгледа и садржаја – на њој се налази наслов и одмах испод наслова, стоји име уредника: Богдан Поповић. Његово име и *Поварета* Симе Матавуља, као прилог који отвара и први број и часопис уопште, били су јасна и довољна порука о модернизацијском усмерењу часописа. Уз то, овако конципираним првим бројем уредници су послали поруку да је примарни дискурс часописа књижевни говор, односно да у поетичким сменама карактеристичним за сам почетак 20. века књижевност треба да говори о себи и самом собом.

Првим бројем часопис се представља публици и због тога он има изузетан комуникацијски потенцијал. Иницијални број представља различите (техничке) елементе, односно доноси податке, који ће се понављати и у наредним бројевима, као што су име часописа, поднаслов или његово одсуство, изглед и садржај насловне стране, позиве на претплату и обавештења о динамици излажења часописа, представља уредника/е и састав редакције, доноси распоред прилога и рубрике. Такође, први број сведочи о изгледу часописа, односу слике и текста, приказује публици да ли постоје илустрације или оне изостају, тј. какав је изглед странице часописа: пракса је показала да су се часописи са што мање белина и илустрација сматрали озбиљнијим и престижнијим. Иако су ово елементи који се понављају и у наредним бројевима, у првом броју ови подаци имају већу тежину јер се први пут наводе. Како су часописи настојали да опстану на тржишту, први број је требало да буде и својеврсна реклама, односно њиме је требало привући пренумеранте, али и будуће читаоце, као и евентуалне спонзоре, односно фирме које би се на часописним страницама рекламирале, чиме би било осигурано његово финансирање, па тако присуство, односно одсуство реклама сведочи о начинама финансирања часописа.

Такође, често први број може да саопшти која је намена часописа, односно да ли га издаје неко друштво. Уколико је то случај, читаоци одмах могу да наслуте каква ће његова природа бити. На пример, Друштво за просвећивање жена и заштиту њених права издавало је часопис *Женски покрет* (1920–1938), а информација о вези Друштва и часописа стајала је на првој страни у виду подналова где је писало да је *Женски покрет* „орган Друштва”. Струковни и часописи удружења, попут *Женског покрета*, често су утемељенији у својој активистичкој функцији (него на пример они који

¹ У овој студији је истакнута активна улога часописа и изнета је чувена идеја о томе да часописи нису само *регистратори*, већ да треба да буду и *регулатори* књижевног живота (в. В. Петров 2022).

се декларишу као искључиво или претежно књижевни), па они имају и разгранатије облике директног обраћања публици, комуникација са читаоцима је разноврснија, а тиме први број има израженији програмски карактер. У том смислу у првом броју *Женског покрета* постоји неколико програмских текстова, од уводника „Нашим читаоцима”, преко текста који се бави Законом о штампи, извештаја о скупштини Друштва, до чланка главне уреднице (првог броја) Зорке Каснар „Програм нашег рада” и Катарине Богдановић „Значај и потреба листа”.² У књижевним часописима програмски елементи су „суптилније” спроведени, али су подједнако знаковити.

Већ у формалним елементима које уводи први број, а који ће се задржати и у наредним свескама, могуће је „прочитати” и поетичка усмерења часописа. У зависности од контекста и артикулације ових елемената неки од њих могу бити неутрални, међутим, чешће сваки од ових елемената шаље конкретну поруку. У случају *Књижевног Југа*, само име часописа које садржи реч *Југ*, а пласира се књижевној публици на самом почетку 1918. године у Загребу³, говори о његовом јужнословенском односно југословенском усмерењу, што ће бити потврђено и експлицирано и у уводнику часописа. У часопису *Дан* пак из наизглед техничке напомене о месту излажења, која се штампа као део графике насловне стране, Београд – Нови Сад, можемо, такође, прочитати настојање групе окупљене око овог часописа да истакне повезаност центара, који се први пут налазе унутар исте државе (в. Милинковић 2024). У случају часописа *Мисао* његова додатна спецификација оличена је у поднаслову *књижевно-политички* часопис, где се истицањем овог „политичког” усмерава пажња читалаца на шири контекст од књижевног, али и на разумевање везе и међусобне условљености између књижевног и политичког поља.

Имена уредника и чланова редакције могу да буду знаковита када је о поетици часописа реч. Раније наведени пример СКГ-а са уредничким именом (Богдан Поповић) то потврђује. Пример уредништва и редакције часописа *Књижевни Југ* указује на конкретно окружење из кога часопис израста, те креира изврстан „хоризонт очекивања” код публике. Имена наведена на насловној страници првог броја довољна су да се реконструише прича о његовом настанку, те да се наслути правац у коме ће се часопис кретати. О оснивању овог часописа писао је Милош Црњански наводећи заједничко заговорско, ратничко и болничко искуство његових оснивача. Наиме, *Књижевни Југ* је покренула група младих југословенских интелектуалаца, који су се затекли у Болници милосрдних сестара у Загребу 1917. године: И. Андрић, Н. Бартуловић, В. Ђоровић и Б. Машић. Редакција часописа је, према речима Црњанског, „скоро сва, изишла из тамнице”, те је ревија представљала и „национално дело сред Рата”, а и оличавала је идеју да „*послератно* и у књижевности не значи термин темполаран, већ психички” (Црњански 1991). Идеја о настанку часописа обликована је 1917, а први број објављен је 1. јан. 1918.

² Часопис *Женски покрет* могуће је читати на <https://www.zenskipokret.org/>. О часопису в. Милинковић, Свирчев 2021.

³ Први светски рат још увек није завршен, нити је Краљевина СХС формирана.

године. Имена уредника и оснивача у првом броју часописа, као и аутора прилога, који се већ из садржаја могу прочитати, указују на контекст унутар кога настаје и из кога израста часопис. У случају часописа *Дан*, у првом броју може се прочитати напрегнутост између (по)етичких оквира уредничких фигура Доброслава Јевђевића и Илије Огњановића, која ће опстајати све време током излагања часописа, а врхуниће њиховим појединачним идеолошким путевима и животним судбинама.⁴ За часопис *Мусао* се, такође, може рећи да су имена његових уредника, Сима Пандуровић и Велимир Живојиновић, у првом броју могла да наговесте поетичку линију на којој ће деловати овај периодик, а која се угрубо, у односу на надлазеће покрете историјске авангарде, може одредити као примарније традиционална, а мање авангардна. Међутим, имена штампана на првој страни првог броја часописа *Мусао* указују на значајну одлику уредничке политике овог часописа – на његову феминистичност (Милинковић 2022). Наиме, у првом броју већ у садржају наилазимо на имена Данице Марковић⁵ и Милице Јанковић⁶, његових будућих сталних и привилегованих сарадница. Одмах до садржаја налази се и најава наредног броја у коме се издвајају (међу осталима) прилози Данице Марковић (опет) и Паулине Лебл Албале. Истраживања овог часописа (Милинковић 2022) показала су и доказала склоност његових уредника ка женском стваралаштву и тематизацији женских права, те у том смислу ова часописна тенденција може се препознати већ на основу (техничких) елемената и прилога садржаних у првом броју.

Важан елемент првог броја, који успоставља одређену праксу, јесте и његова типографија, односно да ли се часопис штампа латинично или ћирилично или се користе оба писма, што је важан индикатор, посебно у пионирским данима Краљевине. *Књижевни Југ* и *Дан* настојали су да равноправно користе оба писма, чиме су и на визуелном нивоу подупирали програмско усмерење и експлицитно изражено југословенство. Коришћење оба писма сем што је било ствар програма и идеологије, показивало је инклузивност часописа који, без обзира на то где излази, настоји да укључи писце из свих делова Краљевине, али имало је и конкретан циљ – олакшавало је дистрибуцију и доступност часописа у већем броју културних центара нове државе, те је ширило часописну публику, што је било значајно не само програмски, већ и економски. У првом броју *Књижевног Југа* уредници остављају напомену која, иако техничке природе, може да се тумачи као једно од програмских, односно, манифестних места. Уредници пишу како су им се одазвали и словеначки и српски писци, те да постоје уредници-координатори: за словеначке писце уреднички је задужен Ј. А. Глонар, док је за српске В. Ђоровић. У оквиру ове белешке стоји и следеће: „Ћирилица није могла да буде заступана у овом броју као латиница из разлога који су јачи од наше воље. Тискара још нема толико ње на располагању, а и техничке неприлике су сметале. У дојдућим бројевима настојаћемо и томе да доскочимо” (*Књижевни Југ* 1 (1): 48).

⁴ О односу два уредника *Дана* види: Милинковић 2024.

⁵ Објављује песму „Finale”.

⁶ Објављује критику Андрићеве књиге *Ex Ponto*.

Часопис *Дан*, такође, паралелно користи ћирилицу и латиницу. Ова пракса шаље јасну поруку, а данас је прецизно сведочанство о концепцији и идеологији ових периодичких публикација.

Први број часописа има изражен комуникацијски потенцијал, те је то место на коме можемо очекивати израженије присуство тзв. комуникацијских текстова. Комуникацијски текст је појам који је увела и развила Слободанка Пековић у књизи *Књижевност у функцији „принуде“* (Пековић 2010: 27–74). Комуникацијски текстови су сви они прилози којима се уредништво директно обраћа публици. Један од главних типова ових чланака су „уводици“, међутим, овде могу да се уброје сви они наизглед периферни текстови једног књижевног часописа: белешке, обавештења, саопштења редакције, писма, па чак и рекламе, позиви на претплату, списак пренумераната и сл. С. Пековић истиче:

У добро уређеним часописима сви видови саобраћања, комуникације између уредништва и читалаца саображени су и сви сагласно допуњују једни друге и подупиру уређивачку политику. (...) Уредничко обраћање читаоцима, поред тога што је представљало непосредан контакт који увек остварује добру комуникацију, често бива део уређивачке политике и врсте усмеравања сарадника према концепцијама часописа (Пековић 2010: 27, 28).

Како је први број часописа индикатор и показатељ програмских начела и поетичких опредељења, уводни текстови у првим бројевима су важни за разумевање општег усмерења часописа и уредничких одлука. Уводни текстови имају повлашћену позицију јер „отварају“ часопис, тако да се читаоци прво срећу са њима и на основу њиховог садржаја, стила и других карактеристика формирају очекивања од часописа. С. Пековић тврди да је уводни текст директно упућени читаоцима и да се ту најизразитије уочава став уредника и редакције, јер овакав чланак „без обзира да ли га пише само један аутор-уредник, или комплетно уредништво, увек означава глас колектива“, те да је уводник значајан и из маркетиншко-финансијских разлога (Пековић 2010: 45–46).

Такође, овде је значајно увести и концепт часописног манифеста о чему пише Александар Петров у студији „Књижевни и часописни манифести“ (Петров 2022). Под часописним манифестима Петров подразумева управо програмске текстове часописа и листова и разликује их од књижевних манифеста који су програми одређених школа/покрета/праваца. Петров прави дистинкцију и између часописних манифеста и програма часописа јер своје манифесте објављују они часописи који стреме да „играју активну, често прекретничку улогу у развоју националних књижевности“ (Исто: 31). У том смислу Петров закључује:

Часописни манифест је текстуални израз жеље да часопис преузме улогу агента промене, односно смене образаца вредности у књижевности, па и у друштву. (...) Часописни манифести такође означавају тренутке када је вера у моћ часописа као средства књижевне и друштвене комуникације у успону. (...) часописни манифести [се] чешће јављају у временима промене него у временима стабилности (Исто, истицање моје).

Текстови и уреднички гестови који се могу сматрати манифестним у првим бројевима анализираних часописа садрже управо ове одлике које Петров издваја као кључне и дистинктивне за периодички манифест (и манифест периодика). Часописи о којима је реч наступали су као „агенти промене”, те деловали у времену „смене образаца” како књижевних, тако и шире друштвених. Смештени су у године када је „моћ часописа” била изражена, односно на почетку тзв. златног доба периодике у Србији/Југославији, али и у периоду изузетног значаја часописа као медија. Такође, контекст у коме настају ови периодици дефинитивно се може означити као „време промене” (крај рата, формирање нове државе, поетичке промене у виду авангардизације књижевног деловања и израза).

Како је значај уводних текстова велики, укратко ћу у завршници студије представити ове чланке у одабраним часописима. У комуникацијско-програмском виду најрепрезентативнији је уводни текст *Књижевног Југа* који потписује Нико Бартуловић и који доста говори о концепцији часописа, а уз друге пропратне елементе сведочи и о поетичком, али и о друштвено-идеолошком смеру на коме се часопис налази. Из данашње перспективе, за значај и место који часопис *Књижевни Југ* има, најважнијим се чине закључци Бартуловића о артикулацији потребе за изградњом јединствене националне југословенске културе. Наиме, он пише:

Задаци нашег рада су различити, а међу њима су у првом реду: културни. Сви они воде к јединству и слободи и за те циљеве ништа није превисоко. (...) Југославенска умјетност мора да буде у истину југославенска, ако ће да постане опћенита и свјетска. (...) Ако ћемо да изградимо књижевност нашу, онда морамо читав свијет мисли да појугословенимо тј. да му дамо наше освијетљење (...) Ту се намеће стотину практичних задатака: питање јединствене литературе, јединственог говора са једним писмом и једним правописом: питање заједничких књижевних подузећа, друштава и ревија, питање организације нашег књижаства итд. (Бартуловић, *Књижевни Југ* 1(1): 3).

Бартуловић истиче да се једном ревијом све то не може решити, али се тај посао може почети јер треба да „упознамо једне с другима”, треба популаризовати писце из различитих делова Краљевине и, кључно, треба привићи публику да на „нашу” књижевност гледа као на једну. Управо је на овој мисији и визији јединства културе и књижевности у Краљевини СХС почивао кровни програм *Књижевног Југа* и мотивација уредничких и редакцијских одлука.

Уводни текст у првом броју часописа *Дан*, који је написао његов уредник Д. Јевђевић, нешто је другачије конципиран. Овај чланак је писан у повишеном патетичном тону реферишући, већ на самом почетку, на „бунтован и крвави гест сарајевског револуционара” и подсећајући на тамнице, ровове и логоре. Јевђевић заступа инклузивност у уредничкој политици часописа тврдећи:

Нећемо да ограничавамо наш програм уским међама политичких и литерарних критерија. Наши су пријатељи и корифеји и почетници и уметници и научењаци, сви који искрено и с љубављу пишу и доприносе идеји регенерације нашег трулог милијеа (Јевђевић, *Дан* 1 (1): 2).

Посебно важно у Јевђевићевом уводном тексту јесте контекстуализација часописа ратним искуством, што је директна, што не значи и интенционална, веза са *Књижевним Југом*. Као што је Црњански тврдио да је редакција овог часописа изашла из ровова, логора и болнице, тако и списак сарадника *Дана* указује на заједничко искуство из којег се конфигурише сам часопис.⁷

Уводни текст часописа *Мисао* својим повишеним тоном и патетичним изразом сродан је Јевђевићевом тексту. Чланак „Мисао и акција” у модернистичком маниру и регистру пише В. Живојиновић уносећи у њега доситејевско-просветитељски дух са метафорама и алегоријским сликама које истичу главну мисао текста, а то је вера у људски интелект, али без конкретне експликације програмских начела часописа, па чак и без историјске конкретизације или осврта на конкретност тренутка у коме се часопис покреће. С. Пековић с правом овај текст оцењује као „хвалоспев једној апстракцији” и квалификује га синтагмом „разбарушена проповед” (Пековић 2010: 53, 54). Међутим, она закључује и да су уводни текст Живојиновића и сам наслов часописа шифра коју је неопходно декодирати како би се показала врста часописа и жеље уредника, те сматра да се у тексту „Мисао и акција” препознаје „ауторски и поетолошки став самог Живојиновића о усаглашеној снази деловања воље, моћи и стваралачког генија” (Исто: 39–40), што би се могло прочитати и као поетички *credo* часописа. Нешто значајнија са програмског аспекта јесте белешка штампана са унутрашње стране корица у првом броју насловљена „Мисао је слободна”, где се истиче независност часописа и његова неутралност у односу на политичке партије, режим, класу, те се часопис одређује као „слободна трибуна”.⁸

Међутим, иако су уводни текстови веома значајни они не морају бити најважнији, односно, не морају бити програмски најексплицитнија места у првом броју.

Како је реч о књижевним часописима, њихов саставни део је и критичка пракса, па су тако приказане књиге, као и њихова позитивна односно негативна критика често указивали на поетичко усмерење часописа.⁹ Неретко су у првим бројевима објављивани „репрезентативни” примери критичког опредељења. Тако уместо уводног текста у часопису *Дан* који потписује Д. Јевђевић, много значајније програмско место има критички приказ загребачког часописа *Пламен* у истом броју.¹⁰ На ово померање манифестног места указао је и Н. Јешић један од ретких истраживача који се посветио анализи часописа *Дан* (Јешић 1973). У приказу загребачког полумесечника *црвених корица* и *бунтовне садржине* у првом броју *Дана* стоји:

⁷ Црњански је имао активну улогу у раду оба часописа.

⁸ Детаљну анализу уводног Живојиновићевог текста, као и осталих текстова који се могу сматрати програмским у вези са часописом *Мисао* дала сам у: Милинковић 2022: 100–112.

⁹ Значајно је било и које су се издавачке куће промовисале и рекламирале на страницама часописа.

¹⁰ Критика је потписана псеудонимом *Anonimus*.

Нама су већ и сувише досадили сви наши стари, досадила нам празна имена која остају као имена и ништа више. Нама са југоистока, нама са ћирилицом, дотужала је програмска књижевност и тенденција која је постала, већ и сувише непотребна и досадна да не речем и потпуно банална. Немамо воље да пишемо посвете целом министарском кабинету; не желимо да у бесконачност пишемо дитирамбе о недрима сеоских девојака што одишу на свежу и нову пролетњу земљу, о чарима и мирису касарнске атмосфере и војничких цокула; доста нам је било свих могућих царских сонета, свих могућих мадригала и елџија и осећамо да Бојићева и Кориолијина еротика сувише рђаво имитирају и продужавају (Дан 1 (1): 14–15, истицање моје).

Ако прихватимо једну од могућих дефиниција манифеста по којој је реч о „poleмички интонираном метатексту чији је смисао прецизније одређење стваралачког преврата, дакле естетичког радикализма који се своди на промену клишетизираних стваралачких пракси“ (Тешћ, цит. према: Петров 2022), онда се већ у цитираном одломку из приказа часописа *Пламен* могу увидети ове одлике: poleмиичност, позив на промену песничке праксе, оцена о клише-тираности постојећег књижевног стваралаштва и сл. Такође, говор у првом лицу множине, као и тон одрицања, утврђивање превратничке улоге, раскида са старим и пројектована утопија новог, одлике су карактеристичне за текстове манифеста (в. Јовић 2010). Критика са елементима авангардног манифеста, у првом броју часописа *Дан*, најавила је с пуним правом и авангардни садржај овог периодика, што ће му обезбедити *титлу* „првог авангардног часописа“ у Србији/Југославији.

Први број часописа је значењски сложена структура која индицира бројне карактеристике периодика стојећи на самом почетку његове друштвене и књижевне мисије. Одлике пионирског броја часописа, као и његов садржај и целокупни тон, условљени су склоностима уредника и редакције. Захваљујући низу мање и више комплексних елемената и односа међу њима, од формално-техничких до идејно-поетичких, од садржаја и најава до уводника и студија, први број часописа се може узети као репрезентативни пример који манифестује поетику и политику једног часописа.

ЛИТЕРАТУРА

- Милинковић 2022:** Ј. Милинковић, *Женска књижевност и периодика*, Мисао (1919–1927) у контексту феминистичких часописа, Београд: ИКУМ.
- Милинковић 2024:** Ј. Милинковић, „Авангардни часопис *Дан*: уредничковање Ксеније Атанасијевић и случај Анђелије Лазаревић“, Београд: *Књижевна историја*, 56 (182), 245–263.
- Милинковић, Свирчев 2021:** Ј. Милинковић и Ж. Свирчев, (ур). Женски покрет (1920–1938): зборник радова. Београд: ИКУМ.
- Јешћ 1973:** Н. Јешћ, „Дан – обрачун са књижевном традицијом“, Београд: *Књижевна историја*, 5 (20), 651–684.
- Јовић 2010:** Б. Јовић, Манифести српске авангарде – поетика, естетика, идеологија, Београд: *Књижевна историја*, 42 (140/141), 269–280.

Пековић 2010: С. Пековић, *Књижевност у функцији „принуде”*, Београд, Нови Сад: ИКУМ, Матица српска.

Петров 2022: А. Петров, Књижевни и часописни манифести, у: С. Шеатовић и П. Тодоровић (ур.), *Манифести у српској књижевности*, Београд: ИКУМ, 29–53.

Црњански 1991: М. Црњански, Послератна књижевност, *Есеји и прикази*, Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, 16–42.

Jelena G. Milinković

THE FIRST ISSUE OF MAGAZINE AS (ITS) MANIFESTO

Summary

The presentation is based on the assumption that the first issue of the magazine is significant for the establishment of the poetic direction of their editorial policy. When it comes to literary magazines, in addition to the editorial strategies and general interests of the magazine, the first issue also suggests a poetic concept that will be shaped or promoted by the specific periodical. As magazines are pivotal factors in literary life, their role in poetic formations, changes, and polemics is unavoidable in almost all (literary) historical eras, and this role becomes more complex and significant in years „burdened” with socio-political-economic changes. This is the time when literary magazines step out of their primary function in the field of aesthetics and art and become social factors. I will show whether and to what extent their first issues are, at the same time, their manifestos, but also manifestos of literary movements and directions that will take shape during the second decade of the 20th century. To do so I will use example of the three magazines *Književni Jug* (1918–1919), *Dan* (1919–1920) and *Misao* (1919–1937), whose launch was directly related to the end of the First World War and which were placed at the beginning of the interwar era and the golden age of periodicals, but and at the beginning of the new (avant-garde) interwar poetics.

Keywords: *Književni Jug* [*Literary South*] (1918–1919), *Dan* [*Day*] (1919–1920), *Misao* [*Thought*] (1919–1937), first issue of the magazine, manifesto, communication text